

Mr Tanja Nedimović

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača

„Mihailo Palov“ Vršac

Ljiljana Bešlin

Osnovna škola „Olga Petrov – Radišić“

Vršac

UDK: 371.95

ISSN 1820 - 1911, 14 (2008), p. 456-463

UTICAJ VASPITNIH STAVOVA RODITELJA NA RAZVOJ DAROVITE DECE

***Rezime:** Porodica je prva potporna sredina u kojoj se dete razvija. U ovom dinamičkom procesu na relaciji roditelj-dete, veoma je bitno da taj odnos bude podsticajan, a porodični kontekst da stvara uslove za razvoj darovitog deteta. Ne može se dati slika "idealnih" roditelja i porodičnog konteksta koji će obezbeđivati siguran razvoj deteta u darovito dete. Ali, svakako, možemo da ukažemo na neke vaspitne stavove roditelja kao prediktore za razvoj darovitosti.*

***Ključne reči:** darovito dete, porodica, porodični kontekst, vaspitni stavovi.*

Uvod

Porodica je prva emocionalna i socijalna sredina u kojoj se dete formira, a roditelji mogu kontinuirano da opažaju sve reakcije i manifestacije ponašanja dece u raznovrsnim situacijama (R.Grandić, M.Letić, 2008). U zavisnosti od zrelosti i sposobnosti roditelja da se bave vaspitanjem, kao i kulturnog i obrazovnog nivoa porodice, a u skladu sa vaspitnim stavovima roditelja, porodica, s jedne strane, može biti optimalna i podsticajna sredina za razvoj darovitosti kod deteta ili, s druge strane, sputavajuća i ograničavajuća. Ovo predstavlja dva ekstrema kontinuuma u okviru koga se nalaze varijacije vaspitnih stavova i njihovog uticaja na razvoj deteta uopšte, a u skladu sa tim i na razvoj darovitosti.

Razvoj i socijalizacija deteta se odvija u neposrednoj interakciji mnogih faktora – psiholoških, socioloških, antropoloških, kulturoloških, filozofskih, istorijskih. Svi ti faktori mogu biti sistematizovani u dve kategorije: makro faktore (kulturno-socijalne) i mikro faktore (porodica, vršnjaci, vaspitno-obrazovne institucije). (Rot, 1994).

Široko je ukorenjen stav da postupci prema deci, naročito postupci roditelja, predstavljaju faktore koji u najvećoj meri utiču na oblikovanje ličnosti odraslog čoveka. Roditelji u svom ponašanju prema detetu imaju određene stavove. Ti stavovi se ne mogu dosledno primenjivati u svakoj situaciji, ali pretežno preovlađuju, tako da se ličnost deteta oblikuje u određenom kontekstu u kome dete raste, pre svega porodičnom (I. Stepanović, 2007). U procesu socijalizacije deteta u porodici se odvija dinamički proces u kome svi učesnici međusobno deluju jedni na druge i na osnovu iskustva se menjaju.

Gotovo da nema izuzetka među autorima na području psihologije u pogledu vrednovanja značaja porodičnog konteksta u formiranju ličnosti pojedinca (J. Kodžopeljić, J. Pekić, Genc, A., 2008). Mnogobrojna istraživanja su se bavila značajem porodičnog konteksta i roditeljskih stavova na razvoj dece i ispoljavanje darovitosti. U skladu sa tim istraživale su se mogućnosti i ograničenja roditeljskog uticaja.

U susretu sa dečjim produktima koji nas iznenade neobičnošću u odnosu na produkte druge dece, sa ponašanjima koja pokazuju neočekivanu zrelost i rešavanje relativno složenih zadataka govorimo o darovitom detetu. Po Elen Viner (E. Winer, 1996) darovita deca manifestuju «tri atipične komponente»:

1. Ranije sazrevaju u odnosu na ostalu decu svog uzrasta, ranije počinju da uče, a uče brže i lakše. Pretpostavka su visoke intelektualne sposobnosti tako da je i napredovanje u sticanju znanja/veština brže, bilo da je u pitanju jedan ili više domena.
2. Nastojanja da napreduju u sopstvenom ritmu uz minimalnu pomoć ili podršku i u velikoj meri podučavaju sami sebe. Otkrića do kojih dolaze daju jedno afektivno stanje uzbuđenja i stvaraju motivaciju za naredni korak.
3. Veoma visoka i istrajna opsednutost interesovanjem za problem, sposobnost usredsređivanja i motivacija za ovladavanje određenim domenima.

Vaspitni stavovi roditelja

Kada se govori o vaspitnim stavovima roditelja, različita određenja pojma stava dovela su i do različitog određenja pojma vaspitnih stavova. Zjemska (Ziemska prema Piorkowska-Petrović, 1991) stav određuje kao «trajne sisteme pozitivnog ili negativnog

ocenjivanja, osećanja i nastojanja osobe u odnosu na različite predmete, osobe ili pojave», dok Veldal (Piorowska-Petrović, 1991) smatra da su «stavovi predispozicije za reagovanje na određeni način, a ne tačno utvđena reagovanja, i zato mogu, a ne moraju, da dovedu do izvesnog ponašanja».

Značajan broj autora se slaže da postoje tri komponente stava:

1. saznanja (intelektualno-kognitivna komponenta),
2. osećajna (emocionalna) komponenta i
3. konativno-bihejvioralna komponenta (Kreč i Kračfild, 1969; Nowak, 1973; Havelka, 1976; Madrzycki, 1976; Katel, 1978; Mika, 1981; Rot, 1989, prema Piorowska-Petrović, 1991).

Istraživanja značaja roditeljskih stavova za razvoj deteta su veoma brojna, kao i shvatanja koji procesi leže u osnovi uspešne socijalizacije. Rezultati upućuju na to da je, ne samo ponašanje konkretnog roditelja, već i ukupan porodični kontekst (porodični odnosi i emocionalna klima u njoj) značajan faktor socijalizacije. U skladu sa tim dete usvaja različite modele ponašanja, pri čemu će ispoljavati one koji su potkrepljivani.

Frojd prvi, a potom i većina psihoanalitičara, pojmove koji se tiču razvoja ličnosti stavlja u kontekst porodice. Na sličan način, to čine i bihejvioristi, objašnjavajući osobine i ponašanja koji se najčešće odvijaju u porodici po principima nekih oblika učenja (klasičnim i instrumentalnim uslovljavanjem, učenjem po medelu i dr.). Istorijski posmatrano, prvi prikazi uticaja porodice su prikazi kliničkih slučajeva i njihov najveći značaj je što uz «objašnjenja o porodičnim uzrocima nepravilnog razvoja ličnosti takođe naglašavaju relacije roditelj – dete» (Genc 1985).

Jednodimenzionalni modeli

Istraživanja povezanosti porodičnih odnosa i kasnijeg razvoja ličnosti prvobitno su išla u smeru istraživanja pojedinačnih postupaka roditelja u podizanju dece i najčešće su se odnosila na dimenziju kontrole. Na jednom kraju ove dimenzije nalazi se ograničavanje, a na suprotnom popustljivost. Jedno od najvažnijih pitanja, koje se ovde nameće, je kako između dva ekstrema ove dimenzije naći sredinu. Kako osigurati vaspitanje koje, s jedne strane, daje dovoljno slobode za samostalni razvoj deteta, a sa druge strane omogućava odgovarajuće vođenje od strane vaspitača. Ova dimenzija se po analogiji sa Levinovim izučavanjima stilova rukovođenja posmatra duž kontinuuma od autokratskih, preko demokratskih do laissez-faire.

Ovakve modele nazivamo jednodimenzionalnim modelima vaspitnih stavova.

Faktorska analiza dovela je do razvoja višedimenzionalnih modela vaspitnih stavova – dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih.

Dvodimenzionalni modeli

Dvodimenzionalni modeli se, na predlog Šefa (Schafer, prema Genc, 1985), prikazuju uz pomoć koordinatnog sistema. Pored dimenzije kontrole, koja se odnosi na psihičku i fizičku slobodu i omeđena je pridevima «ograničavajući» i «popustljivi» vaspitni stav, uvode i drugu, ortogonalnu, dimenziju omeđenu «toplim» i «hladnim» odnosima.

Istraživači u ovom slučaju polaze od hijerarhije pojmova: vaspitni postupci, vaspitni stavovi i vaspitna atmosfera. Na osnovu konkretnih vaspitnih postupaka roditelja prema deci može se zaključiti o prisustvu određenog vaspitnog stava koji obično dominira u odnosu na neko dete. Međutim, roditelj ne može uvek da se ponaša baš na isti način, tako da se pojavljuju i vaspitni postupci koji nisu isključivo iz okvira jednog vaspitnog stava, te «popustljiv» roditelj može da postupi ograničavajuće, a «topao» da reaguje na hladan način u nekoj situaciji. Ukupnost svih ovih postupaka određuje vaspitnu atmosferu u kojoj dete odrasta (B.Todosijević, 1991).

U ovom modelu dimenzija kontrole se odslikava u situacijama i količini sputavanja i zabrana koje postavljaju roditelji. «Ograničavajući» roditelj postavlja pravila, zahteva njihovo strogo poštovanje, a svako nepoštovanje pravila smatra ozbiljnim prekršajem. «Popustljiv» roditelj ne zahteva strogo pridržavanje pravila, dopušta veću slobodu, a pravila fleksibilno primenjuje.

Dimenzija koja se tiče emocionalnog odnosa roditelja prema detetu, na polovima ima «topao» prihvatajući odnos usmeren na dete, odnosno «hladan» odbojan odnos.

Kombinacijom ova četiri ekstrema dimenzija dobijaju se četiri vaspitna stava: topao-popustljiv, topao-ograničavajući, hladan-popustljiv i hladan-ograničavajući.

Dominacija pojedinih vaspitnih stavova stvara atmosferu za razvoj određenih karakteristika dečje ličnosti:

1. Toplo-popustljiva atmosfera je dobra pretpostavka da se razvije ličnost okrenuta prema svetu, ambiciozna, prijateljska i kreativna. Ličnost koja uzima aktivno učešće i ne trpi pasivno uticaje. Dete je nekad neposlušno, ali se razvija u zdravu prosocijalnu ličnost.

2. Hladno-popustljiva atmosfera odiše nebrigom za dete. Kažnjavanje je intenzivno, a agresivne reakcije na učestale frustracije se tolerišu. Smatra se da je agresivnost najizraženija kod dece čiji su roditelji visoko tolerantni ali oštro kažnjavaju.
3. Toplo-ograničavajući vaspitni stav stvara nesamostalne osobe. Dete je prezaštićeno, nema slobodu da ispolji agresivnost, te se okreće sebi i anksioznosti. Ova deca su obično poslušna, povučena i manje kreativna.
4. Roditelj kod koga dominira hladno-ograničavajući stav ne prihvata dete. Pod izgovorom žrtvovanja za dete često ga i strogo kažnjava. Kod deteta se razvija osećaj krivice, nepoverenja prema odraslima, pasivnost, a često se javljaju i teži neurotski problemi. (B. Todosijević, 1991)

Trodimenzionalni modeli

Jedan od nedostataka dvodimenzionalnih modela je da dimenzije međusobno nisu potpuno nezavisne. Zamerke se odnose i na terminološke probleme usled različitog definisanja pojma kontrole. Takođe, i određenje pojma «popustljivosti», u zavisnosti od toga da li se kombinuje sa toplim ili hladnim vaspitnim postupkom, nije jednoznačno (J. Kodžopeljić i sar. 2006). U težnji da se zamerke upućene dvodimenzionalnim modelima vaspitnih stavova prevaziđu, razvili su se trodimenzionalni modeli. Autor jednog od trodimenzionalnih modela je Kozeki (Kozeki, 1983, prema Genc, 1988). Dimenziju kontrole podelio je na dve: kognitivnu (otvoreno-zatvoreno vaspitanje) i dimenziju roditeljske odlučnosti (jako-slabo vaspitanje). Kombinacijom ove tri dimenzije dobijeno je osam tipova vaspitnih stavova:

1. Toplo-otvoreno-jak vaspitni stav roditelja jasno postavlja očekivanja i obezbeđuje stimulativne uslove. Dete najčešće postiže zadovoljavajući uspeh. Vaspitanje je harmonično.
2. Toplo-otvoreno-slab vaspitni stav roditelja je usmeren na dete, ispunjen ljubavlju, ali roditelj ne može da bude dosledan. Vaspitanje je liberalno.
3. Toplo-zatvoreno jak vaspitni stav roditelja postavlja velike zahteve pred dete, obično one koje roditelj nije mogao da ispuni. Vaspitanje je ambiciozno.
4. Toplo-zatvoreno-slab vaspitni stav roditelja prezaštićuje dete, sa porukom da nikome ne treba verovati. Ovakva deca su često žrtve agresivnog ponašanja drugih, a razvijaju osećaj griže savesti i neurotskih. Vaspitanje je protektivno.

5. Hladno-otvoreno-jak vaspitni stav prisutan je kod roditelja koji je distanciran od svog deteta. Usmerava ga i ukazuje na ciljeve uz zahtev za strogim pridržavanjem pravila. Vaspitanje je hladno demokratski.
6. Hladno-otvoreno-slab vaspitni stav roditelja stvara porodičnu atmosferu u kojoj se detetu ne poklanja pažnja. Takva deca često imaju problema u školi, zadirkuju svoje vršnjake, a kod nekih se kao posledica ovakvih odnosa može javiti predkriminalni tip ličnosti. Vaspitanje je zapostavljajuće.
7. Hladno-zatvoreno-jak vaspitni stav je kombinacija koja daje autokratsko vaspitanje. U njemu roditelj ne razgovara mnogo sa detetom, u postavljanju zahteva je odlučan i jasan, u aktivnostima ga sputava i ograničava i češće kažnjava nego što hvali.
8. Hladno-zatvoreno-slab vaspitni stav roditelja daje disharmonično vaspitanje. Roditelji postavljaju zahteve pred dete, ali ne prate njegov rad i da li ih dete ispunjava. Roditelj je hladan prema detetu i istovremeno ga ograničava i sputava (J. Maksimović, 2008).

Vaspitni stavovi roditelja i darovito dete

Na osnovu gore navedenih teorijskih stanovišta o različitim vaspitnim stavovima roditelja, kada je u pitanju razvoj darovitog deteta, može se očekivati da bi se najoptimalniji uslovi za razvoj i ispoljavanje darovitosti mogli ostvariti kroz toplo-otvoreno-jak vaspitni stav. Takav vaspitni stav podstiče razvijanje emocionalno stabilne ličnosti. Takođe, ovaj vaspitni stav podstiče proces samorealizacije, optimistički prilaz zadacima i životnim problemima uopšte, što predstavlja podsticajnu sredinu za darovito dete koje već, samo po sebi, traži minimalnu podršku i koje izgrađuje samokontrolu sa usklađenim ličnim i širim interesima.

Međutim, s obzirom na izuzetne kapacitete darovite dece, moguće je da će ona i sa manje podsticajnim vaspitnim stavovima, ipak uspeti da razviju neke aspekte svojih potencijala.

U svakom slučaju, cilj ovoga rada može biti podsticaj za istraživanja koja bi nam dala odgovore na pitanje: koji vaspitni stavovi i u kojoj meri su podsticajni, odnosno ograničavajući za razvoj određenih aspekata darovitosti kod dece?

Literatura:

- Genc, L. (1988). *Dimenzije vaspitanja i razvoj ličnosti: teorija i istraživanja*. Psihologija 4, 121-131.
- Genc, L., (1985). *Vaspitni postupci roditelja i razvoj neprihvatljivog ponašanja*. Referat na VIII savetovanju školskih pedagoga, psihologa i defektologa, Opatija.
- Grandić, R., Letić, M. (2008). *Pedagoška strategija podsticanja darovitosti*. Pedagoška stvarnost 9 – 10, 865-881.
- Kodžopeljić, J., Pekić, J., Genc, A. (2008). *Relacije između vaspitnih stavova roditelja i autoritarnosti dece*. Pedagoška stvarnost 9-10, 1027-1038.
- Kodžopeljić, J., Štula, J., Genc, L. (2006). Konstrukcija skale za merenje vaspitnih stavova. U Kamenov, E. (Ur). *Evropske dimenzije reforme sistema obrazovanja i vaspitanja*. Filozofski fakultet u Novom Sadu, 467-474.
- Maksimović, J. (2008). *Povezanost vršnjačkog nasilja, vaspitnih stavova i osobina ličnosti*. Diplomski rad, Filozofski fakultet, Novi sad.
- Piorkovska-Petrović, K. (1991). *Jedan model za ispitivanje stavova roditelja*, Psihologija, 1-2, 170-179.
- Stepanović, I. (2007). *Porodica kao kontekst za razvoj formalnih operacija*, Psihologija br.3, 417-430.
- Rot, N. (1994). *Osnovi socijalne psihologije*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Todosijević, B. (1991). Percepcija vaspitnih stavova, moralnost i bazične dimenzije ličnosti Ajzenkovog teorijskog sistema. Diplomski rad, Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Winer, E. (1996). *Gifted children: Myths and realities*, New York: Basic Books.

Tanja Nedimović, MA

Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov" Vršac

Ljiljana Bešlin

Primary School "Olga Petrov – Radišić"

Vršac

THE INFLUENCE EDUCATIONAL ATTITUDES OF PARENTS HAVE ON THE DEVELOPMENT OF GIFTED CHILDREN

Abstract: Family is the first supportive environment where a child develops. In the dynamic process in the relation parent – child, it is very important for their relationship to be encouraging, while the family context is to create conditions for the development of a gifted child. It is not possible to offer an image of

“perfect” parents and family context which will ensure certain development of a child into a gifted child. On the other hand, we certainly can point to some educational attitudes of parents as predictors of giftedness development.

Key words: a gifted child, family, family context, educational attitudes.

